

У статті висвітлено поняття девіантної поведінки як соціально-психологічної проблеми підлітків. Розглянуто деякі з підходів до тлумачення поняття «девіантна поведінка». Проаналізовано дослідження і публікації різних аспектів девіантної поведінки, чинників її виникнення, пошуку форм і методів роботи, її профілактики та подолання. Охарактеризовано загальну структуру теорії девіації. Узагальнено групи чинників, які сприяють появі девіантної поведінки, а також основні види девіацій, а саме: делінквентну поведінку, адиктивну, наркозалежну та психопатологічну поведінку, розкрито сутність, головний критерій та основні причини девіацій, окреслено зміст, форми, методи та напрямки соціально-профілактичної роботи соціального педагога з дітьми даної категорії у навчальному закладі.

Ключові слова: девіантна, делінквентна, адиктивна поведінка, соціально-профілактична робота.

Гаврилюк О. Девиантное поведение подростков как социально-психологическая проблема в работе социального педагога в учебном заведении.

В статье отражено понятие девиантного поведения как социально-психологической проблемы подростков. Рассмотрены некоторые из подходов к толкованию понятия «девиантное поведение». Проанализированы исследования и публикации различных аспектов девиантного поведения, факторов его возникновения, поиска форм и методов работы, его профилактики и преодоления. Охарактеризовано общую структуру теории девиации. Обозначены группы факторов, которые способствуют появлению девиантного поведения, а также основные виды девиаций, а именно: делинквентного поведения, аддиктивного поведения, наркозависимого поведения и психопатологического поведения. Раскрыта сущность, главный критерий и основные причины девиаций, очерчены содержание, формы, методы и направления социально-профилактической работы социального педагога с детьми данной категории в учебном заведении.

Ключевые слова: девиантное, делинквентное, адиктивное поведение, социально-профилактическая работа.

Gavryliuk O. Deviant behavior of teenagers as a social-psychological problem in the work of social teacher in the educational establishment.

The conception of deviant behavior as a socially-psychological problem of teenagers is covered in this article. Some of the approaches concerning the position of deviant behavior is observed here. Researcher and publications of different aspects of deviant behavior, factors of their origin, the search of their forms and methods of the work, her prophylactic and overcoming are analyzed.

The basic structure of deviant theory is characterized. Group of factors, which assist in the appearance of deviant behavior and also the main kinds of deviations, delinquent behavior, adequate behavior; drug addicts' behavior and psychopathological behavior; the main criteria and reasons of deviation are observed; contents and forms, methods, directions of socially-prophylactic work of the social teacher with the children of this category in the educational establishment are explained in this article.

Key words: deviant, delinquent, identical behavior, social prophylactic work.

УДК 378.12

Козубцев І.М.

**СТРУКТУРА МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ АСПІРАНТІВ
СИСТЕМИ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ**

Постановка проблеми. Якісний розвиток сучасного інформаційного суспільства є також проблемою сучасної системи освіти. Швидкі темпи змін інформаційного суспільства потребують від людини здатності само організовуватися, що сприятиме розвитку у людини методологічної компетентності. Для розуміння, як розвивати методологічну компетентність, очевидно, необхідно з'ясувати її компоненти. Рішення цієї часткової задачі дозволить реалізувати на практиці концепцію розвитку методологічної компетентності аспірантів системи військової освіти [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз і порівняння різних підходів до розгляду структури методологічної компетентності (В. А. Адольф, М. А. Горюнова, А. М. Семібратов, А. А. Єлізаров, М. Б. Лебедева і О. Н. Шилова, М. О. Холодна) дали підставу стверджувати, що це по-

няття є багатокомпонентним. Однак, різні науковці виділяють різні компоненти. Автором, спираючись на теорію організації змісту освіти В. В. Краєвського [2], запропоновано власну структуру методологічної компетентності аспірантів. Вона в деякій мірі перетинається зі структурою дослідної компетентності бакалавра І. А. Федорова [3], і це, очевидно, з погляду послідовного формування та розвитку аспіранта, починаючи з університету.

Виходячи з того положення, що ми в дисертаційному дослідженні за фундаментальну основу обрали визначення методології як вчення про організацію діяльності [4], будемо розглядати і морфологію.

Не вирішеним питанням залишається часткова задача щодо необхідності розкриття морфологічного змісту фундаментальної основи методологічної компетентності аспірантів системи вищої військової освіти. Фундаментальною основою є керовані самоорганізовані і саморозвивальні психофізіологічні процеси, які протікають в корі головного мозку людини, що є її інтелектом.

Формулювання цілей статті. Метою статті є з'ясувати структуру методологічної компетентності аспірантів у системі військової освіти.

Основний матеріал дослідження.

Розглянемо зміст поняття методологічна компетентність аспірантів у системі вищої військової освіти. Поява цього поняття стало результатом синтезу понять «компетентність» та «методологія».

Під методологічною компетентність аспірантів у системі вищої військової освіти будемо розуміти, як набута у процесі навчання інтегрована здатність аспірантів, що цілісно реалізується на практиці в процесі самостійної організації професійної творчої діяльності та складається з органічної єдності всіх її компонентів: методологічних знань, умінь, навичок з наукової, науково-педагогічної та військово-професійної діяльності, досвіду організації діяльності, цінностей і ставлення.

Відповідно до цього визначення представимо структуру методологічної компетентності аспіранта, яка складається з системних структурно-цілісних елементів (рис. 1), що з'єднані психічними зв'язками.

Ціннісно-світоглядна складова методологічної компетентності аспіранта включає мотиви, мету та потреби в професійному навчанні, вдосконаленні, самовихованні, саморозвитку, ціннісні установки щодо актуалізації в професійній діяльності, стимулює творчий прояв особи в професійній діяльності. Він припускає наявність інтересу до професійної діяльності, який характеризує потребу аспіранта в знаннях, в оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності.

Світоглядна частина складової – результат професійної трудової діяльності, яка відображається в свідомості та підсвідомості у формі динамічної наукової картини світу знань (ДНКСЗ) аспіранта. Розвиток світоглядної частини складової закладено в генах людини, яка практично розпочинається з моменту її народження. Нами вбачаються такі типи розвитку: загальна системно-цілісна ДНКСЗ, формування та розвиток якої припадає на період дитячий садок – школа; предметно-галузєва ДНКСЗ, формування та розвиток якої припадає на період навчання у вищій школі; конкретно-наукова ДНКСЗ, формування якої припадає на період навчання в аспірантурі, а розвиток під час професійної продуктивної творчої наукової діяльності як вченого.

Зміст мотиваційної складової. Розвиток методологічної компетентності аспірантів безпосередньо залежить від мотивів, які діють у формі деякої результативної сили, яку ми будемо називати внутрішньою мотивацією аспіранта.

Мотиваційна сила (М) приймає динамічний діапазон $[0 \leq M \leq 1]$. Однак М може набувати від'ємну область значень $[-1 \leq M \leq 0]$, що спостерігається при створенні зовнішніх умов апатії в аспіранта до розвитку [5].

Зміст когнітивної складової розкривається як наявність методологічних знань, умінь і здатність застосовувати їх в професійній діяльності. Когнітивний компонент має забезпечувати вільне володіння аспірантом методологічними знаннями, які відповідно впливають на вдосконалення професійних навичок і вмінь. Рівень розвиненості когнітивного компонента визначається повнотою, глибиною, системністю методологічних знань аспіранта в його предметній науковій області. Власне за рахунок когнітивної складової визначається зміст компетентності, а за допомогою діяльнісної складової – практична реалізація. В сукупності всі компоненти методологічної компетентності аспіранта є органічно єдині та націлені на розвиток інтелектуальних здібностей аспіранта (свого Я), що в результаті проявляється у розширенні світоглядної складової.

Рис. 1. Структурна модель складових методологічної компетентності аспірантів

Методологічна компетентність, як і будь-яка професійна, складається з L структурних компонентів, кожна з яких описується власними показниками розвитку. Введемо позначення для кожного компонента:

$$Z = \{z_i \mid i=1, 2, \dots, p_1, p_1 \in P\}; U = \{u_i \mid i=1, 2, \dots, p_3, p_3 \in P\};$$

$$N = \{n_i \mid i=1, 2, \dots, p_2, p_2 \in P\}; O = \{o_i \mid i=1, 2, \dots, p_4, p_4 \in P\}$$

$$M = \{m_i \mid i=1, 2, \dots, p_5, p_5 \in P\}$$

де Z – множина методологічних знань; z_i – елементи множини, а саме показники розвитку методологічних знань; U – множина методологічних умінь; u_i – елементи множини, а саме показники розвитку методологічних умінь; N – множина методологічних навичок; n_i – елементи множини, а саме показники розвитку методологічних навичок; O – множина професійно-вольових якостей; o_i – елементи множини, а саме показники розвитку професійно-вольових якостей; M – множина внутрішня ціннісно-мотиваційна якість; m_i – елементи множини, а саме показники розвитку ціннісно-мотиваційної якості.

Елементи цих множин, в свою чергу, можуть бути множинами елементів індикаторів. Методологічна компетентність (МК) являє собою системне інтегральне явище, тобто можна її представити в вигляді деякої функції:

$$MK = f(\{X\}),$$

де $X = \{x_i \mid i=1, 2, \dots, p, p=p_1 + p_2 + p_3 + p_4 + p_5 \in P\} = Z \cup U \cup N \cup O \cup M$ – множина аргументів функції, яка являє собою об'єднання відповідних множин компонентів.

Зміст діяльнісної складової полягає в реалізації методологічних ЗУН у професійній діяльності як засобів пізнання і розвитку методологічної компетентності, самовдосконалення і творчості, а також виховання подібних якостей у аспірантів. Комунікативна складова цього компонента виявляється в умінні встановлювати міжособистісні зв'язки, вибирати оптимальний стиль спілкування в різних ситуаціях, опанувати засобами вербального і невербального спілкування. Як відомо, реалізація на практиці набутих знань, умінь, навичок з індивідуальною якістю здійснюється людиною за єдиним алгоритмом трудової діяльності.

Алгоритм трудової діяльності ми розглядали в теорії розвитку [6]. За цим алгоритмом протікають процес продуктивної (самовдосконалення) та репродуктивної діяльності аспірантів. Унікальність діяльнісної складової у випадку (самовдосконалення) полягає в тому, що долучається алгоритм проблемного навчання, завдяки якого відбувається процес саморозвитку мотиваційної складової націленої на вироблення властивості у аспірантів до самомотивації.

Зміст рефлексивної складової полягає в забезпеченні готовності аспірантів до пошуку рішення проблем, що виникають, до їх творчого перетворення на основі аналізу своєї діяльності у зв'язку з тим, що об'єм знань та умінь не забезпечують необхідний розвиток потенціалу особи.

Сфера рефлексивного компонента методологічної компетентності аспіранта визначається ставленням аспіранта до себе і до світу, до наукової діяльності та її реалізації. Вона включає само-

свідомість, самоконтроль, самооцінювання, розуміння власної значущості в колективі і розуміння результатів своєї діяльності, відповідальності за результати своєї діяльності, пізнання себе і само-реалізації в професійній діяльності.

На основі розглянутого матеріалу і часткових умовиводів сформулюємо узагальнену особливість структури методологічної компетентності аспіранта. При цьому будемо враховувати тлумачення філософських категорій, розглянутих у публікаціях: методологія [7], розвиток [8]. Виходячи з тлумачення методології як організацію діяльності, стає зрозумілим, що узагальненою особливістю структури методологічної компетентності аспіранта має бути науково-організаційна складова. Сутність її полягають в знанні про організацію, що акумульовані в когнітивній складовій.

На практиці когнітивна складова реалізовується через складну нервово-психологічну систему з якістю та натренованістю індивідуальної психомоторної функції, яка реалізовує конкретну професійну діяльність аспіранта. Чітких і явних зв'язків провести просто не можливо внаслідок досить складної структури і процесів, що протікають в корі головного мозку людини. Наведена нами трансформація більше нагадує логічно можливу реалізацію в технічному аспекті. Насправді в реальності природні психологічні процеси, що протікають в корі головного мозку, набагато складніші.

Завдяки психомоторній складовій на практиці аспірант реалізовує професійну діяльність у вигляді певної сукупності алгоритмів, які об'єднані в цілісну систему дій, що на практиці склалося поняття діяльнісної складової.

Перелічені складові методологічної компетентності аспірантів системи вищої військової освіти були представлені у вигляді функціональної схеми в роботі [9].

Висновки з дослідження. Таким чином, можна зробити такі висновки: розроблено структуру методологічної компетентності аспірантів системи вищої військової освіти та їх зміст; функціонування методологічної компетентності аспіранта забезпечується складовими когнітивної складової: професійною, науковою, педагогічною, науково-організаційною; методологічна компетентність аспіранта, функціонувати самостійна не може без інтелекту людини; синтезована функціональна схема є результатом творчого системного мислення, що ґрунтується на логіці речей взаємодії; системний підхід дозволяє побудувати чітку систему взаємопов'язаних структурних елементів, які націлені на виконання певного алгоритму дій; уніфікованим алгоритмом дії є алгоритм будь-якої діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів.

1. *Вперше одержано* обґрунтоване педагогічне поняття методологічної компетентності аспірантів у системі вищої військової освіти.

Методологічна компетентність аспірантів у системі вищої військової освіти – це набута у процесі навчання інтегрована здатність аспірантів, що цілісно реалізується на практиці в процесі самостійної організації професійної творчої діяльності та складається з органічної єдності всіх її компонентів: методологічних знань, умінь, навичок з наукової, науково-педагогічної та військово-професійної діяльності, досвіду організації діяльності, цінностей і ставлення. Виявлені компоненти дозволяють визначити структуру та зміст розвитку методологічної компетентності аспірантів системи вищої військової освіти.

Відсутність аналогічного філософсько-педагогічного поняття методологічної компетентності аспірантів у системі вищої військової освіти визначає її новизну та пріоритетність в наукових дослідженнях автора.

2. *Вперше одержано* обґрунтовану структуру методологічної компетентності аспірантів у системі вищої військової освіти та її зміст.

Структура методологічної компетентності аспірантів містить органічну єдність всіх системно-цілісних складових: ціннісно-світоглядної, мотиваційної, когнітивної, діяльнісної, рефлексивної та психомоторної. Ключовим ядром компетентності є когнітивна складова з методологічних знань, умінь, навичок з наукової, науково-педагогічної та військово-професійної діяльності. На основі цих навичок ґрунтується саморозвиваючий алгоритм самостійної організації професійної творчої діяльності аспіранта, що має міждисциплінарний зв'язок з когнітивними складовими інших компетентностей.

Відсутність аналогічної структури методологічної компетентності аспірантів, а саме у системі вищої військової освіти, і визначає новизну та пріоритетність в науковому дослідженні.

Виявлені компоненти дозволяють визначити структуру та зміст процесу розвитку методологічної компетентності аспірантів у системі вищої військової освіти. Детальне обґрунтування автором структури методологічної компетентності аспірантів у системі вищої військової освіти дало

зможу адекватно та системно підійти до розвитку всіх складових методологічної компетентності аспірантів. Завдяки цьому можна по-новому підійти до діагностування всіх складових компетентності, а отже об'єктивно визначити рівень готовності аспірантів до самостійної організації професійної творчої діяльності.

Перспектива подальших досліджень націлена на з'ясування алгоритму організації діяльності, що закладений в когнітивній складовій методологічної компетентності аспірантів.

Література:

1. Козубцов І. М. Концепція розвитку методологічної компетентності аспіранта військового вищого навчального закладу / І. М. Козубцов // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельниц.:, 2014. – №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_2_8.pdf.
2. Журавлев И. К. Представление об учебном предмете / И. К. Журавлев, Л. Я. Зорина / Под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера // Теоретические основы содержания общего среднего образования. – М.: Педагогика, 1983. – 352 с.
3. Федорова И. А. Структура исследовательской компетенции бакалавров образования и педагогики: международный и отечественный аспекты / И. А. Федорова // Электронный журнал «Вестник Московского государственного областного университета», 2011. – №2. – С. 93–98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/86>.
4. Новиков А. М. Методология научного исследования / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М.: Либроком, 2010. – 280 с.
5. Козубцов І. М. Технічний аспект мотиваційної моделі процесу компетентного навчання студентів в міждисциплінарному просторі / І. М. Козубцов // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2012. – №2 (14). – С. 72–76.
6. Козубцов І. М. Реалізація теорії розвитку методологічної компетентності аспірантів на основі моделі діяльності / І. М. Козубцов // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології / голов. ред. А. А. Сбруєва. – 2014. – № 1(35). – С. 184–194.
7. Козубцов І. М. Генезис філософської категорії поняття методологія в дисертаційній роботі : педагогічний аспект / І. М. Козубцов // Вісник Запорізького національного університету : Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т». – 2013. – № 3(21). – С. 39–44.
8. Козубцов І. М. Генезис філософсько-психолого-педагогічного поняття категорії розвитку та формування компетентності в сучасній педагогічній науці / І.М. Козубцов // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Електронне наукове фахове видання, 2013. – Вип. 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_5_11.pdf.
9. Козубцов І. М. Структура та зміст методологічної компетентності аспіранта, ад'юнкта вищого навчального закладу / І. М. Козубцов // Молодь і ринок : наук.-пед. журн. / Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – 2014. – № 1(108). – С.84–88.

У науковій статті автор на основі аналізу попередніх досліджень розкрив структуру методологічної компетентності аспірантів у системи вищої військової освіти. Структура ґрунтується на обґрунтуванні вперше понятті методологічної компетентності аспірантів у системі вищої військової освіти. Ключовою складовою структури є когнітивна складова. В структурі когнітивної компоненти закладено алгоритм організації діяльності аспірантів.

Ключові слова: структура, зміст, методологічна компетентність, мотиваційна, когнітивна складова.

Козубцов И. Структура компонентов методологической компетентности аспирантов системы высшего военного образования.

В научной статье автор на основе анализа предыдущих исследований раскрыл структуру методологической компетентности аспирантов в системе высшего военного образования. Структура основывается на обосновании впервые понятия методологической компетентности аспирантов в системе высшего военного образования. Ключевой составляющей структуры является когнитивная составляющая. В структуре когнитивной компоненты заложено алгоритм организации деятельности аспирантов.

Ключевые слова: структура, содержание, методологическая компетентность, мотивационная, когнитивная составляющая.

Kozubtsov I. Structure components methodological competence graduate students in higher military education.

In a scientific article, the author based on the analysis of previous studies revealed the structure of methodological competence of postgraduate students in higher military education. Structure-based rationale for the first time the notion of methodological competence of postgraduate students in higher military education. A key component of the structure is the cognitive component. The structure of the cognitive components of the algorithm lies activities postgraduates.

Keywords: structure, contents, methodological competence, motivation, cognitive component.

УДК 371.378

Михнюк М.І.

ВИДИ І СУТНІСТЬ ФУНКЦІЙ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка проблеми. Для розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін велике значення має визначення системи цього розвитку, який здійснюється в процесі методичної роботи професійно-технічних навчальних закладів. Вагомим фактором процесу розвитку є функції професійної культури, які ґрунтуються на специфічних видах професійно-педагогічної діяльності викладачів спеціальних дисциплін, що здійснюють професійну підготовку майбутніх фахівців будівельної галузі.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми освіти і культури розглядалися в працях А. Арнольдова, В. Давидовича, Ю. Жданова, М. Кагана, Е. Маркоряна, Н. Чавчавадзе, В. Межуєва, В. Розанова. Вчені вважають, що культура і освіта це дві сфери, що взаємопов'язані, та завдяки яким здійснюється процес розвитку особистості. У ХІХ ст. поняття культура в німецькій філософії пов'язувалося з освітою. Суттєвий вклад у розвиток теорії і практики культури у освітній галузі була внесено О. Кудріною, І. Горловою, В. Торосьяном, В. Садовською та ін. Сучасні українські і зарубіжні дослідники В. Бенін, К. Левитан, О. Бондаревська, В. Гриньова, О. Отич, І. Ісаєв, Н. Павелко та ін. розглядали педагогічну культуру як інтеграцію, синтез природних і набутих особистісних властивостей, які забезпечують високий рівень діяльності викладача. Зміст та вимоги до професійної культури педагогів у своїх працях досліджували С. Гончаренко, І. Зарецька, Н. Кузьміна, В. Сімоненко, В. Сластьонін, Н. Ничкало, Г. Соколова, А. Уманський, Ф. Щербак та ін.; сутність функцій культури досліджувалася в працях А. Арнольдова, Г. Драча, Є. Бабасова, І. Ісаєва, Б. Еренгроса, Н. Павелко, О. Соколової та ін.

Однак дослідженню розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів, в тому числі функціональним її компонентам, приділена недостатня увага.

Метою статті є дослідження видів і сутності функцій розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін з урахуванням специфіки професійно-педагогічної діяльності у професійно-технічних навчальних закладах.

Виклад основного змісту. Професійна культура викладача спеціальних дисциплін – це відповідний ступінь оволодіння ним прийомами і способами вирішення професійно-педагогічних задач. Водночас професійна культура є інтегративною якістю особистості викладача, умовою здійснення ефективної професійно-педагогічної діяльності у професійно-технічних навчальних закладах, узагальненим показником професійної компетентності педагога, рівнем професійного і педагогічного самовдосконалення і саморозвитку. Тобто викладач спеціальних дисциплін з високим рівнем професійної культури – це фахівець, який володіє необхідними для професійно-педагогічної діяльності якостями, здійснює дану діяльність на професійному рівні, застосовує у практику роботи інноваційні педагогічні і виробничі технології, добивається високих результатів у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників, в тому числі і у будівельній галузі.

В. Сімоненко акцентує свою увагу на тему, що зміст культури педагога, в тому числі і викладача спеціальних дисциплін, розкривається через систему індивідуально-професійних якостей, основних компонентів і функцій [1, с. 63].

Поняття «функція» багатозначне і використовується у математичних, суспільних і гуманітарних науках в достатньо широкому діапазоні, що досліджують соціально-педагогічний аспект діяльності людини. У математиці під функцією розуміється залежність між двома або декількома